

**מעין של בני העיר
מבט מרווה על כלכלה ועל הלכה ארצישראלית**

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף עט עמוד א – דף פ עמוד א:

/מתני'. /ואלו נדרים שהוא מפר, דברים שיש בהן ענוי נפש: אם ארחה ואם לא ארחה, אם אתקשט ואם לא אתקשט; אמר רבי יוסי: אין אלו נדרי ענוי נפש, ואלו הן נדרי ענוי נפש: אמרה קונם פירות העולם עלי - הרי זה יכול להפר, פירות מדינה זו עלי - יביא לה ממדינה אחרת, פירות חנווני זה עלי - אינו יכול להפר, ואם לא היתה פרנסתו אלא ממנו - הרי זה יפר, דברי רבי יוסי.

גמרא...אם ארחה. היכי קאמר? אילימא דאמרה קונם פירות עולם עלי אם ארחה, למה לה הפרה? לא תרחה ולא ליתסרן פירות עולם אלו עלה! ועוד, בהא לימא ר' יוסי אין אלו נדרי ענוי נפש! דלמא רחצה ואיתסרו פירות עולם עלה! ואלא דאמרה קונם הנאת רחיצה עלי לעולם אם ארחה משום הכי מיפר לה, דהיכי תעביד? תרחה - מתסרא הנאת רחיצה עלה, לא תרחה - אית ליה ניוולא; ורבי יוסי סבר: אפשר דלא רחצה, ולניוול לא חיישינן. אי הכי, ליתני הכי, רבי יוסי אומר: תנאי זה אין בו ענוי נפש.

רש"י מסכת נדרים דף פ עמוד ב: מעין של בני העיר - שמושך והולך לעיר אחרת ואין בו אלא כדי סיפוק שתייתן של בני אותה העיר הרשות בידן לסותמו שלא ילך לאותה עיר אחרת שלמטה הימנה לפי שהמים שלהן הם והמים ברשותן חיייהן קודמין לחיי אחרים, ואם יש בה כדי חיייהן של אלו ושל אלו ואין בה להסתפק ממה שנשאר מאותו מעין אלא כדי בהמתן של בני אותה העיר.

תוספות מסכת נדרים דף פא עמוד א: מתיא לידי שיחנא וכיבי - כלומר כיבי ושעמום קשה מכאב שחין דשחין יש לו רפואה ושעמום אין לו רפואה ומשום הכי אמר רבי יוסי דכביסה קודמת לחייה אבל רחיצה אין בה צער כולי האי. הזהרו בחבורה - שתלמדו תורה בחבורה.

רש"י מסכת נדרים דף פא עמוד א: והלא חיה בכלל בהמה - כדכתיב זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה (ויקרא יא) והואיל דכתיב לבהמתם למה לי חיייתם. [אלא לאו כביסה - הוי] חיותם ממש דכביסת בגדיהן היינו חיותם דאי לא מכבסי בגדיהן איכא צערא דחיותם היינו נמי ערבוביתא דאמר לעיל.

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף פ עמוד ב – דף פא עמוד א: ת"ר, עשרה תנאין התנה יהושע: שיהו מרעין בחורשין, ומלקטין עצים בשדותיהם, ומלקטים עשבים בכל מקום חוץ מתלתן, וקוטמים נטיעות בכל מקום חוץ מגרופיות של זית, ומעין היוצא בתחילה בני העיר מסתפקין ממנו, ומחכין בימה של טבריא ובלבד שלא יפרוס קלע ויעמיד את הספינה, ונפנין לאחורי הגדר ואפילו בשדה מליאה כרכום, ומהלכים בשבילי הרשות עד שתירד רביעה שניה, ומסתלקין לצידי הדרכים מפני יתידות הדרכים, והתנועה בין הכרמים מפסיג ועולה מפסיג ויורד, ומת מצוה קונה מקומו.

תלמוד ירושלמי (ונציה) מסכת שביעית פרק ח דף לח טור ב/ה"ה:

תני מעין של בני העיר הן ואחרים קודמין הן לאחרים אחרים ובהמתן אחרים קודמין לבהמתן כביסתן וחיי אחרים כביסתן קודמת לחיי אחרים אמר ר' יוחנן מאן תנא כביסה חיי נפש ר' יוסי דתני אין נותנן מהן לא למשרה ולא לכביסה ור' יוסי מתיר בכביסה. מחלפה שיטתיה דרבי יוסי תמן הוא אמר אין רחיצה חיי נפש והכא הוא אמר הכביסה חיי נפש. אמר ר' מנא אדם מגלגל ברחיצה ואין אדם מגלגל בכביסה.

יהודה איש חוצי עבד טמיר במערתא תלתא יומין בעי למיקם על הדין טעמא מניין שחיי העיר הזאת קודמין לחיי עיר אחרת אתא לגבי רבי יוסי בר חלפתא אמר ליה הן הויתה? אמר ליה עבדת טמיר במערתא תלתא יומין בעי למיקם על הדין טעמא מניין שחיי העיר הזאת קודמין לחיי עיר אחרת. קרא לרבי אבורודימס בריה. אמר ליה אגיב ההן טעמא מניין שחיי העיר הזאת קודמין לחיי עיר אחרת אמר ליה תהיינה הערים האלה תחיינה עיר ועיר ואחר כך ומגרשיה סביבותיה. אמר ליה מאן גרם לך - דלא פלתה עם חביריך.

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף פ' ע"ב:

ושואלים: שנית [תירצת, הסברת] את הביטוי כשנדרה "אם ארחץ". אבל "אם לא ארחץ" היכי דמי [כיצד הוא בדיוק]? אלימא דאמרה [אם לומר שאומרת] כך: "תיתסר [תיאסר] הנאת רחיצה לעולם עלי אם לא ארחץ היום" — למה לה הפרה? תתסחי [תרחץ] היום! אמר רב יהודה: דאמרה [שאומרת] "הנאת רחיצה אסורה עלי לעולם אם לא ארחץ במי משרה" (מים ששורים בהם את הפשתים), שהם מסריחים. ויכול להפר נדר זה, לפי שגורם לה ניזול.

ושואלים: אם כן דכוותיה דקתני [כיוצא בו מה שהוא שונה] "אם לא אתקשט" צריך אתה לפרש ביטוי זה של נדר באותו אופן — שתולה את הנדר "הנאת קישוט עלי" בדבר המאוס כגון: אם לא אתקשט בנפט. אולם דבר זה לכלוך הוא ולא ניתן לקרוא לכך קישוט!

אלא אמר [רב יהודה] כך צריך לפרש: דאמרה [שהיא אומרת] "הנאת רחיצה אסורה לעולם עלי אם ארחץ היום, ושבועה שלא ארחץ היום", שעל ידי צירוף הנדר והשבועה אוסרת עצמה ברחיצה לעולם. או שאמרה "הנאת קישוט עלי לעולם אם אתקשט היום, ושבועה שלא אתקשט".

אמר ליה [לן] רבינא לרב אשי: לפי האי [פירושו זה] "אלו נדרים ושבועות" מיבעי ליה למיתני [צריך היה לו לשנות] במשנתנו! אמר ליה [לן]: תני [שנה] באמת כך במשנתנו: אלו נדרים ושבועות. ואיבעית אימא [ואם תרצה אמור]: שבועות נמי [גם כן] היינו [הריהן] בכלל לשון נדרים. דתנן [שכן שנינו במשנה]: האומר "כנודי רשעים" — הרי זה נדר בניזיר ובקרבת ובשבועה. משמע שאף שבועה היא בכלל לשון נדר.

א ושואלים: וכי אמרו [אומרים] רבנן [חכמים]: רחיצה אית [יש] בה ענוי נפש כי לא רחצה [כאשר אינה רוחצת]? ורמינהי [ומשליכים, מראים סתירה] מממה ששנינו: אף על פי שאסור ביום הכיפורים בכלל, בכל סוגי העינוי: באכילה ושתיה, רחיצה וסיכה, תשמיש המיטה ונעילת הסנדל — אין ענוש כרת אלא באוכל ושותה ועושה מלאכה בלבד. ואי אמרת [ואם אתה אומר] כי לא רחצה [כאשר אינה רוחצת] איכא [יש בכך] ענוי, ומשום כך יש רשות לבעל להפר נדר כזה של אשתו, אם כן ביום הכיפורים כי רחץ [כאשר אדם מישראל רוחץ] ליחייב [שיתחייב] על כך כרת, שהרי נאמר ביום הכיפורים: "כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה מעמיה" (ויקרא כג, כט) והרוחץ ביטל על ידי רחיצתו סוג זה של עינוי!

אמר רבא: מענינא דקרא [מעניינו של הכתוב] אנו למדים מה משמעות אותו עינוי. גבי [אצל] יום הכיפורים דכתיב [שנאמר] בו "בעשור לחודשתענו את נפשתיכם" (ויקרא טז, כט), עניינו — מילתא דידע עינויא השתא [דבר שידוע ומרגיש את העינוי שבו כבר עכשיו] ביום הכיפורים עצמו, ובמניעת אכילה ושתיה סובל תוך זמן קצר. אבל במניעת רחיצה לא ידע עינויא השתא [אינו יודע מרגיש את העינוי עכשיו], אלא הצער בא לאחר זמן. ומצד שני גבי [אצל] נדרים דכתיב [שנאמר]: "כל נדר וכל שבעת אסור לענות נפש... ואישה יפירונו" (במדבר ל, יד), עניינו — מילתא דאתיא ליה [דבר שבאה בו] לידי ענוי, וכי לא רחצה אתיא [וכאשר אינה רוחצת באה] בסופו של דבר לידי ענוי.

ב ועוד רמי [ומשליכים מראים סתירה] מדברי ר' יוסי על דברי ר' יוסיעצמו, ששנינו: מעיין של בני העיר והיו גם אחרים נזקקים למי המעיין, אם המדובר בחייהן של בני העיר, כלומר, הצורך במים לשתיה, וחיי אחרים — חייהן קודמין לחיי אחרים. וכן אם היה צורך במעיין להשקיית בהמות בהמתם [ובהמת אחרים — בהמתם] קודמת לבהמת אחרים. וכן כביסתן וכביסת אחרים — כביסתן קודמת לכביסת אחרים. אבל היה הצורך במי המעיין לחיי אחרים וכביסתן של בני העיר — חיי אחרים קודמין לכביסתן.

ר' יוסי אומר: אף כביסתן קודמת לחיי אחרים, משום שמניעת כביסה יש בה צער מרובה וסכנה. ומעתה השתא [עכשיו, הרי] אם כביסה של בגדים אמר ר' יוסי יש בה צער ועינוי במניעתה,

פ"א א

גוף כולו לא כל שכן שאם אינו מתרחץ שיש לו צער!! ודוחים: אמרי [אומרים]: אין [כן], צער מניעת כביסה אלימא [חזקה, גדולה] לר' יוסיעצער מניעת רחיצת הגוף. וכפי שאמר שמואל: האי ערבוביתא דרישא [לכלוך זה שבראש] — מתיא [מביא] לידי עוירא [עיוורון], ערבוביתא דמאני [לכלוך שבבגדים] — מתיא [מביא] לידי שעמומיתא [שגעון], ערבוביתא דגופא [לכלוך שבגוף] — מתיא [מביא] לידי שיחני וכיבי [שחינים ופצעים] שאין הם כה חמורים כשגעון וכעיוורון. ומכאן יש לומר כי לר' יוסי לכלוך בגדים מסוכן יותר מאשר לכלוך הגוף.

א ובאותו ענין מספרים: שלחו חכמים מתם [משם, מארץ ישראל לבבל]: הזהרו בערבוביתא [בלכלוך] שדבר זה יכול להביא למחלות. הזהרו בחבורה, שתלמדו תורה בחבורה ולא ביחידות. הזהרו בבני עניים ללמדם, שמהן תצא תורה, שנאמר: "יזל מים מדליו" (במדבר כד, ז), שמפרשים: מן הדלים שבו, שמהן תצא תורה המשולה למים ("וזרעו כמים רבים").

ובאותו ענין מבררים: ומפני מה בדרך כלל אין מצויין תלמידי חכמים לצאת תלמידי חכמים מבניהן אלא מבני עניים שאינם תלמידי חכמים? אמר רב יוסף: שלא יאמרו אנשים: תורה ירושה היא להם, ולכן אין מצוי שיהיו כל בני תלמידי החכמים תלמידי חכמים גם הם. רב ששת בריה [בנו] של רב אידי אומר: כדי שלא יתגדרו (יתגאו) על הצבור, אם היו יודעים שאף הם יהיו חכמים כאבותיהם. מר זוטרא אומר: מפני שהן מתגברין על הצבור מפני כבוד אבותיהם, ונענשים משום כך. רב אשי אומר: משום דקרו לאינשי "חמרי" [שקוראים לאנשים רגילים "חמורים"].

רבינא אומר: הם נענשים משום שאין מברכין בתורה תחלה. וכפי שאמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב [מהו שנאמר]: "מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עובר" (ירמיה ט, יא)? דבר זה ("על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עובר") נשאל לחכמים ("האיש החכם") ולנביאים ("ואשר דיבר פי ה' אליו") ולא פירושהו,

עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו, דכתיב [שנאמר] מיד אחר כך: "ויאמר ה' על עזבם את תורתו אשר נתתי לפנים ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה" (ירמיה ט, יב). ולכאורה היינו [זהו] "לא שמעו בקולי" היינו [זהו] "לא הלכו בה"! אמר רב יהודה אמר רב: הכוונה בביטוי "לא הלכו בה" היא שאין מברכין בתורה תחלה, ועל כך נענשים בעונשים החמורים הנזכרים שם.

ב ועוד בענין הכביסה, מסופר: איסי בר יהודה לא אתא [בא] למתיבתא [לישיבה] של ר' יוסי תלתא יומי [שלושה ימים]. אשכחיה [מצא אותו] ורדימוס בנו של ר' יוסי, אמר ליה [לו]: מאי טעמא [מה טעם] לא אתי מר לבי מדרשא [לא בא אדוני לבית המדרש] של אבא הא תלתא יומין [זה שלושה ימים]? אמר ליה [לו]: כי טעמיה דאבוך לא ידענא, היכא איתאי [כאשר את טעמו, סברתו של אביך אינני יודע, איך אבוא]? אמר ליה [לו]: לימא מר מאי קאמר ליה, דלמא ידענא טעמיה [יאמר אדוני מה אמר לו אבי, שמא יודע אני את טעמו]. אמר ליה [לו]: הא דתניא [זו ששנויה בברייתא] ר' יוסי אומר: כביסתן קודמין לחיי אחרים, קרא מנלן [כתוב, פסוק המלמד על כך מניין לנו]?

אמר ליה [לו]: דכתיב [שנאמר] בערי הלויים: "ומגרשיהם יהיו לבהמתם ולרכושם ולכל חיתם" (במדבר לה, ג). ונברר מאי [מה פירושו] "חיתם"? אילימא [אם תאמר] חיה ממש — והלא חיה בכלל בהמה היא, ודי היה במה שאמר לפני כן "בהמתם". אלא מאי [מה פירושו] "חיתם" — אם תאמר חיותא [חיה, חיותם] ממש, פשיטא [פשוט] שלשם כך קיבלו הלויים את הערים! אלא לאו [האם אין הכוונה] לענין כביסה, דהא איכא צערא דערבוביתא [שהרי יש צער של לכלוך] במניעת כביסה, והרי זה כצרכי חיים ("חיתם") ולכן קודמת כביסתם של בני העיר לחייהם של אחרים.

ג על הנדרים "אם ארחץ" "אם לא ארחץ" "אם אתקשט" ו"אם לא אתקשט" אמר ר' יוסי במשנה: אין אלו נדרי ענוי נפש. איבעיא להו [נשאלה להם ללומדים]: לר' יוסי, מהו שיפר נדרים אלה משום דברים שבינו לבניה? ומציעים: תא שמע [בוא ושמע] פתרון לדבר ממה שאמר ר' יוסי: אין אלו נדרי עינוי נפש, משמע: אבל דברים שבינו לבניה הויין [הינם].

ודוחים: דלמא לדידהו קאמר להו [שמא, לחכמים ולשיטתם שלהם] אמר להם: לדידי [לשיטתי שלי] אפילו דברים שבינו לבניה לא הויין [אינם]. לדידכו, דאמריטו הויין [לשיטה שלכם, שאתם אומרים שאלה הם] נדרי עינוי נפש — אודו [הודו] לי שאין אלו נדרי עינוי נפש.

ואם כן חוזרת השאלה: מאי [מה] סבור ר' יוסי? רב אדא בר אהבה אומר: מפר משום דברים שבינו לבניה, רב הונא אומר: אין מפר